Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HYSKENSTRÆDE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,
CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK
KJØBENHAVN
1924

NØRREBROS BOGTRYKKERI
NIELSEN FR. JØRGENSGADE 5

HYSKENSTRÆDE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,
CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK
KJØBENHAVN
1924

HYSKENSTRÆDE

I gammel Tid, da Vandet naaede op over nuværende Snare Gade og Magstræde, var Badstuestræde og Hyskenstræde de to eneste Gader, som førte mod Syd fra Vimmelskaftet ned til Stranden, og Hyskenstræde er saaledes en af Stadens ældste Gader.

Dette gamle Stræde, som fra først af kun var en Smøge, har faaet sit Navn efter en lille smal Træbro, „Hyskebro" eller „Hysekebro", som laa for Enden af Strædet og førte over Canalen til Slotsholmen, men medens der nu er høje Stensætninger paa begge Sider af den smalle Canal, var det den Gang et bredt Sund med flade Strandbredder. Stranden var ud for Hyskenstræde saa lav, at den næppe kunde bruges til Farvand uden af mindre Skibe. Uden Tvivl har der ikke hersket den bedste Orden i Havnen, og den blev lidt efter lidt saaledes opfyldt med Urenlighed og Fejeskarn, at dens indre Partier blev grundede. Skarnholmen, hvor nu Thorvaldsens Museum ligger, antyder ved sit Navn, hvorfra den skriver sig.

Hysekebro nævnes i Byens Historie i 1373, i hvilket Aar Decanen Eskil Pedersen døde, og for sin Sjælemesse i Frue Kirke havde givet en Gaard ved Hysekebro. Den latinske Optegnelse herom i Kjøbenhavns Capitels Sjælemessebog lyder saaledes:

„Kanuti regis 10. Juli Obiit Eskillus Petri decanus
„Hafnensis tredecimus anno domini MCCCLXX tercio,
„qui habet aniuersarium annuatim per tutores ecclesie

„racione vnius curie apud Hysekebro site, a parte „occidentali curie cuiusdam Mathei Sutoris, de qua „dabunt canonicis duos solidos grossorum, qui misse „et vigiliis eius interfuerint.

Stranden har altsaa endnu i det Aar gaaet helt op til Hyskenstræde, men i de paafølgende 100 Aar foretoges omfattende Opfyldninger i Stranden helt hen forbi Højbro, hvorved Canalen stadig blev smallere, og Stranden fjærnede sig mere og mere fra Læderstræde, der ophørte med at være en Strandgade. Hysekebro omtales ikke efter 1373, og det vides saaledes ikke, naar den blev fjærnet, men Sandsynligheden taler for, at det har været, i Slutningen af det 14de eller i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, under de fremadskridende Opfyldninger. Højbro forekommer allerede i 1433, hvilket er ensbetydende med, at der her var bleven iværksat en Inddæmning af vidtrækkende Omfang.

Paa det Landomraade, der saaledes successive indvandtes, fik Byen en ny Bebyggelse, dels blev enkelte af de gamle Gader forlænget som Raadhusstræde og Knabrostræde, dels anlagdes nye Gader, saaledes Snare Gade og Magstræde omkring Midten af det 16de Aarhundrede og Nybrogade i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Hvornaar den lille Stump Gade, Naboløs, der i Flugt med Hyskenstræde fører ned til Gammel Strand, er opstaaet, kan ikke nøje tidfæstes, men det vides, at den var til allerede i 1514.

Hyske eller Hysken er en ældgammel dansk Benævnelse for et Lillehus, hemmeligt Mag eller Privet, som betyder Vandhus, alias Nødtørftshus, og har næppe nogensinde betydet andet. Efter middelalderlig Skik var disse Huse anbragt langs Stranden, lidt afsides fra Bebyggelsen, og saaledes har Magstræde sit Navn af, at det førte ned til et Mag.

Et saadant Mag eller Privet fandtes paa selve Hyskebro, hvilket antagelig har været en enestaaende mærkelig Anbringelse af sligt Appartement, siden Samtiden fandt

Anledning til, at dette skulde mindes baade i Broens og Gadens Navn.

I gamle Forordninger, Documenter etc. ses Gadenavnet stavet paa mange forskellige Maader: Hyskestredet, Hydsken strede, Hyskennstrede, Hyschenstræde og Hytzschen Strædet.

Ifølge Traditionen skal Strædet formentlig kun i en kortere Periode, have haft et andet Navn, nemlig Häuschenstræde, Heuskenstrede eller Hüschenstræde, efter de smaa Huse eller Kramboder „Häuschen", som de tyske Udliggere, Pebersvendene, opslog i denne Gade og om Sommeren ofte kun bestod i hvide, pyramidalske Lærredstelte. Oprindelig havde de fremmede Købmænd ikke fast Bolig i Byen. I den ældste Tid besøgte de kun Markedet, men som Købstadsnæringen tiltog, oprettede forskellige tyske Købmandshuse eller Købmandsforeninger Factorier eller Contoirer her og til at besørge Handelen. De fremmede Handelsmænd kaldtes med et fælles Navn, Gæster; naar de overvintrede her, skulde hver ved Helligtrekongers Dags Tid yde Biskoppen, senere Kongen, 8 Grot og Raadet lige saa meget i Vinterlav.

Den Bestemmelse, der stod ved Magt under Kongernes Forsøg paa at holde Hansemagten nede, nemlig at Gæsterne ikke maatte ligge i Vinterleje og ikke have egen Husholdning, hvorved man selvfølgelig vilde hindre de fremmede i at blive bosatte i Byen og fortrænge Borgerne, er næppe bleven overholdt, thi ellers vilde Christian den Første ikke have udstedt et formeligt Forbud herimod.

Den fremmede Handelsstand levede som en selvstændig, uafhængig Stat i Staten, den havde sin egen Jurisdiction, opfyldte ingen Borgerpligt og udredede kun en ringe Afgift til Biskoppen og Raadet samt til Magistraten i Skikkelse af et Pund Peber. Det var først Kong Hans, der den 7de Janr. 1485 bestemte:

„Wil noger vthlendscher eller fremmede køpman
„bliffue oc haue handtering i Køpmanhauen met køp-
„manscap for liggere, han gøre i konings thienist oc

„i byess thynge som andre wore borgere, som fogede,
„borgemestere oc raad hanom ther om tilsige effther
„hans handtering. (Dipl. 1/221).

Den 30te Maj 1492 stadfæstede Kong Hans Magistratens Ret til at oppebære et Pund Peber af hver fremmed Kræmmer, som opslog sin Bod i Staden, og det kongelige Brev herom har følgende Ordlyd:

„Wii Hans met gudz nade Danmarcks, Norges, Ven-
„des oc Gotes koningh, vduald koningh tiil Sueriges
„rige, hertug i Slesuigh, i Holsten, Stormarn oc i Dit-
„merschen hertugh, greffue i Oldenborgh oc Delmen-
„horst, giøre witherligt, at aar effther gudz bird med
„nonagesimosecundo then othensdagh wor herres wp-
„farelsæ affthen fore oss pa wort rettertingh pa Kø-
„penhaffne radhuss i wor eyen nerwærelsæ nerwæ-
„rendes oss elskelige werdigstæ oc werdige fædre
„met gud, her Jens Brostorp, erchebiscop i Lund etc,
„biscop nicolaus Schaue aff Roskilde, biscop Karll aff
„Othens, biscop Nicolaus Glob aff Wiborgh, biscop
„Hartuigh aff Ribe, biscop Nicolaus Clauson aff Aarss,
„biscop Nicolaus Stigge aff Børlum, mesther Peder
„prier i Antwordskoff, mesther Claus prier i Dalum,
„her Erich Otson, her Axel Lageson, her Henrich
„Meyenstorp, her Erich Ogeson, her Bent Bille, her
„Steen Bille, her Hans Valkendorp, her Henrich Knud-
„son, riddere, Claus Brysche, Oluff Morthenson, Palli
„Andersson of Nicolaus Ericson, wore elskelige men
„oc rad, meth flere ther nerwærendes, wore skickethe
„erlige oc forsywnlige men Esbern Jeipson oc Lasse
„Lather, wore borgmestere i Køpenhaffn, mester Ber-
„net, Arild Vagn, Erland Jonsson, kalles Snare, met
„flere sagde oc berette, at the oc borgmestere oc rad
„fore them wæret haffue, haffue nyth oc wpboret aff
„gammel tiid oc effther theres priuilegie eth pund
„peber aff hwer fremmeth kræmmer, her kommet
„haffuer oc bigth boder pa gaden, i the tre første dage;
„wilde the lengher sta, tha skulde the thet haffue i

„fogethens mynnæ oc thet ythermere halle i theres „helghens eed, oc begeret, at the matte samme frii- „hed nyde her effther, som the her tiil nyth haffue. „Ther om wort swo fore rette tiilswaret oc pasagt, „at forskrefne wore borgmestere oc rad skulle nyde „then peber aff fremmethe kræmmere, som fore er „rørt, som the her tiil nyth oc wpboret haffue aff „ærild effther theres priuilegie. Sta the lengher, tha „gaa ther om, som gamel sedwane er. Datum vt supra. „Nostro ad causas sub sigillo presentibus inferius ap- „penso, teste Johanne Ketilli, justiciario nostro dilecto. „(Dipl. 1/225).

Denne Afgift vedblev endnu at udredes i Slutningen af det 16de Aarhundrede; paa Grund af det store Forbrug var Peberet en almindelig Ydelse. At en efter Vægt bestemt Del deraf blev ydet ved Toldstederne enten foruden Told eller som eneste Toldydelse, derpaa haves mange Exempler fra Italien, Sydfrankrig og fra Stæder langs Rhone og Isar, ved Speier, ved Basel, hvor Züricherne i Stedet for Told alene gav et Pund Peber. I Baden gav de Borgere, der handlede med Brød, for denne Tilladelse aarlig et Pund Peber til Greverne af Habsburg. Raadet i Marseille ydede aarlig Stadens Klostre et bestemt Maal Peber og Neapolitanerne, som solgte Varer paa de genuesiske Pladser i Sardinien, skulde bl. a. yde en Afgift af Peber.

Udliggerne eller Kræmmerne kaldtes af Befolkningen herhjemme, som før nævnt, for Pebersvende, fordi de fortrinsvis forhandlede Peber og andre Krydderier, og da disse Folk ifølge deres Instruxer, ikke turde indtræde i Ægteskab, men skulde vedblive at være Karle, greb Almuen denne Benævnelse, Pebersvend, for dermed at betegne enhver, som maatte henleve deres Dage ugift. Det var godt ramt af Almuen den Gang, thi ingen af Eftertidens kloge og opfindsomme Hoveder har formaaet indtil nu at ryste Peberet af Svenden og finde et bedre

og mere betegnende Udtryk for en ugift Mand end Pebersvend.

Ligeledes skal Traditionen have bevaret Erindringen om hine Häuschen eller Kræmmerhuse, som de kaldtes af Almuen, i de senere Tiders Benævnelse paa de smaa pyramidalske Emballager, Kræmmerhuse, i hvilke særlig Urtekræmmerne plejede at indpakke deres solgte Specierier.

Da Häuschens Saga var ude, tabte Interessen sig for Benævnelsen Häuschenstræde, der sygnede hen i den ulige Kamp med Hyskenstræde, som snart ganske fortrængte sin Medbejler til Værdigheden. Hyskenstræde blev hilst som Sejrherre, og kom atter paa alles Læber, dog ingen kender Dagen, før Solen gaar ned, thi en skønne Dag maatte det gamle Navn atter døje den Nedværdigelse at blive vist bort, og Aarsagen hertil var denne, at det gamle vulgære Udtryk „Hysken" pludselig havde vakt et afgjort Mishag hos de gode Borgere, efter at Navnets Oprindelse var bleven almindelig bekendt. Strædet var nu fuldstændig bebygget, men da man ikke kunde udsætte sig for, at Husene skulde komme til at staa ubeboede, maaske endog i længere Tid, idet mange flyttede herfra, og det var vanskeligt at faa nye Lejere, paaberaabte de betrængte Husejere sig Nødvendigheden af, at Gaden snarest muligt officielt fik et andet Navn, da de ikke kunde faa Folk til at bo i en Gade med et saa smudsigt Navn „Vandhusgade", som den spydigt benævnedes.

Byens vise Mænd lagde deres Hoveder i Blød, og der blev da i 1440 truffet den Bestemmelse, at Gaden, af Sømmelighedshensyn, skulde opkaldes efter en fortjenstfuld Borger. Valget faldt paa den fine og velstaaende Mand, Lars Nielsen med Tilnavnet Vinnere, der fra 1398 til 1423 var Raadmand og førte en fransk Lilie i Skjoldet.

At han var godgørende og meget religiøs ses bl. a. af, at han i 1415 skænkede sin Grund i Klædeboderne til Vor Frue Kirke, og i 1423 noget Gods i Buddinge til det af ham stiftede Sct. Olufs Alter i Vor Frue Kirke med nærmere Bestemmelser om Altertjenesten.

Documentet herom begynder saaledes:

„Alle men thette breff see, høre eller læse, hielser iek
„Laurens Nielsen, man kaller Vinnere, radman i Kø-
„penhaffn, evinnelige met vor herre. Thet vil iek alle
„men vitherlict wære, nærværende oc tilkommende, at
„som sanctus Paulus apostolus han sijer, vij sculle
„alle stande for gudz domstoll løn taghende pa vor
„siel, som vi fortiene i vort legeme. Thij vdj nafn
„fadhers, søns oc helligandz giffuer iek oc skødher
„oc oplader met thette mit opne breff alt myt godz
„i Buthinge vti Gladsaxe sogn. . . . . .

Som alt paa de Tider blev fordrejet og forvansket i Tale og Skrift, saaledes ses ogsaa hans For- og Efternavn stavet paa flere Maader: Lars, Lasse, Lavrids, Lavrens, Laurens og Vinnere, Winnere, Winder, Vynnere.

Af denne Samling Forvanskninger udsøgte man Lasse og Winder, og Gadenavnet blev derefter „Lasse Winders Stræde", som man var særdeles tilfreds med og fandt saare smukt og velklingende. Dermed var ogsaa Husværternes Sorg slukket, thi nu gik det strygende med Udlejningen.

Dog efter som Aarene gik, viste det sig, at det gamle folkelige Navn Hyskenstræde havde været for indgroet og populairt til, at det kunde udslettes, og nævnes ogsaa af og til paa samme Tid, som Lasse Winders Stræde var det officielle Navn, saaledes skrives i 1460 Hyskæstræde, da det nuværende Løve Apothek fik udstedt Skøde paa Strædets østre Hjørne og i 1480 „Gamle Hyskenstræde". I det Aar finder man nemlig, at Raadmand, senere Borgmester, Esbern Jepsen Skriver førte Proces med Vor Frue Kirkes Gejstlighed om en Bod, som betegnes at ligge i Gamle Hyskenstræde.

I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede blev Gadenavnet „Lasse Winders Stræde" skrinlagt for stedse. I 1519 omtales Strædet og kaldes endnu „Gamle Hyskenstræde", og i et Document fra samme Aar forekommer den lange Benævnelse „thet strædhie som løffuer fra fiske

torwet oc neder till weger hwseth", men i de efterfølgende Aar forsvandt denne lange Betegnelse saavel som Udtrykket „Gamle", og Hyskenstræde slet og ret trængte paany igennem og vandt Hævd, idet der nu ikke mere blev talt om Gadenavnets Oprindelse. Strædets egentlige Bemærkelse var gaaet i Glemmebogen, Hyskenstræde kom paany til Ære, og det staar endnu den Dag i Dag paa Gadens Hjørner, uden at dette fordum saa omstridte Navn vækker ringeste Anstød hos Strædets egne Beboere eller andre.

Hvorledes Hyskenstræde har set ud i det 16de Aarhundrede og tidligere, kendes ikke, da man ingen Afbildninger har hverken af denne Gade eller andre Gadeinterieurer fra Tiden før 1600, men støttet til de foreliggende historiske Beretninger kan man dog nogenlunde danne sig en Forestilling om Hyskenstrædes og de øvrige Gaders Udseende i hine fjærne Tider.

Husene var i Stadens ældste Tid lave, Gavlen vendte ud til Gaden, og havde ofte en meget lille Bredde, da Grunden var kostbar, thi det gjaldt om at bo saa tæt sammen som muligt i Nærheden af Torvet. Bag Husene var saa Gaarde og ofte Haver, hvilke sidste sædvanlig vendte ud mod en anden Gade. Træhuse var det almindelige, senere blev klinede Vægge opmuret af Straa og Ler almindelige, saa at der endnu saa sent som 24de Octb. 1520 kunde komme kgl. Befaling om at „alle som have deres Gaarde og Huse her i Kjøbenhavn ud til Gade og Stræde, som ere klinede med Ler, at de skulde lade nedtage de Lervægge og Gavle og mure dem op igen med Mursten mellem Stolper". Dette skulde ske inden næste Pinse, ligesom alle øde Jorder ogsaa skulde „opbygges med mærkelig Bygning", i modsat Fald skulde de paagældende Ejendomme være hjemfaldne til Staden og Kongen.

Fra den Tid skriver sig altsaa det tredje Trin i Bygningsmaaden, nemlig Paabud om Bindingsværk. En Uskik, som først afskaffedes i 1549, var Fjælegavle, og det paabødes at bygge stærke Lergavle eller Mur, og at de øver-

ste Lofter i Husene blev lerslagne ligesom de nederste. At Brandfaren var overordentlig stor i hine Tider, kan man vel slutte sig til, og fra Øvrighedens Side var der intet andet at gøre end saa vidt muligt at sørge for Opførelsen af Stenhuse eller i det mindste for Tegltag.

Endnu omkring 1600 havde Gaderne et næsten middelalderligt Præg, afvexlende og maleriske, og der var overmaade mange lave og smaa Huse, men det var saare vanskeligt at færdes i Gaderne, da de i Reglen var meget snævre, ja mange i den Grad, at al Vognfærdsel var umulig. Brolægningen var elendig og uregelmæssig, nogle Steder høj, andre Steder lav, fordi hver Husejer skulde sørge for sin Part; endnu i 1624 var Brolægningen Husejernes Sag, og det var først i 1777, at Brolægningen blev et kommunalt Anliggende, og der indførtes en Brolægningsskat ved Forordn. af 20. Aug. Fortovene, som fra Arilds Tid betragtedes som hørende til Husene, var opfyldt af Boder, Bislag, Skure og fremspringende Trapper. Alle disse Tilbygninger og Uregelmæssigheder paa Fortovene indskrænkede Gadernes Bredde betydeligt, og var til stor Gene for Kørende og Gaaende, men alligevel gik Aar efter Aar hen, uden at der blev truffet kraftige Foranstaltninger, for at komme dette Uvæsen til Livs, og først i 1680 i en Forordn. af 21. Maj befaledes det, at de paa Gaderne op til Husene anbragte Skure skulde fjærnes; for dog at muliggøre Fodgængere Bevægelse uden for Hjemmets Enemærker, hjalp man sig med at forhøje sit Fortov, saaledes at det var hævet over Gadens Niveau. Da imidlertid ikke alle Fortove var lige høje, og Kørebanen ifølge Sagens Natur maa have frembudt endnu flere Ujævnheder, var Passagen ikke synderlig magelig eller indbydende; i 1681 begyndte man at lægge Fjæle over Rendestenene, for at lette Vognfærdselen i de smalle Gader. Men værst af alt var dog den skrækkelige Urenlighed Byen over, idet Folk ugenert kastede alt Fejeskarn og Affald fra Husene ud paa Gaderne, hvor det fik Lov til at henligge uforstyrret i længere Tid og udbrede en

frygtelig Stank. Mod dette Onde var der ført en lang og haabløs Kamp, og først i Christian den Femtes Tid lykkedes det at skaffe lidt bedre Forhold tilveje.

Indtil 1728 var Hyskenstræde meget smal og havde en svag Bøjning i den sydlige Del, men i det Aar kom saa den store Bybrand, ved hvilken alle Hyskenstrædes Huse nedbrændte. Paa „Plan paa de Afbrente Pladtzer udi Kiøbenhafn med Gadernes Skickelse saaledis som de Her efter skal were, 1730", er vist med puncterede Linier, hvorledes Gaden skulde udvides og tillige befries for sit Knæk. Ifølge Regulerings Commissionens Forslag skulde Naboløs, Hyskenstræde og Klosterstræde udvides til 20 Alens Bredde, saaledes at der kunde skabes en lige Vej fra Stranden op til Skindergade, men denne Plan blev ikke realiseret, ingen af disse Gader fik de 20 Alen, Hyskenstræde blev ikke rettet ud, og kom heller ikke til at gaa ligé i Flugt med Naboløs.

Ved den næste Bybrand i 1795 gik det atter haardt ud over Hyskenstræde, idet alle Husene paa begge Sider ogsaa denne Gang blev lagt i Aske.

Den af Kraks Vejviser udgivne fortræffelige Bog „Minderige Huse" giver interessante Oplysninger om, hvilke kendte og ansete Personligheder, der har boet i Hyskenstræde i Tidsrummet 1770 til 1870.

Nr. 1. Adler, D. B., 1860 til 69, Grosserer.
— 3. Bastholm, 1782, Dr., første Hofprædikant.
— 2. Bruun, Th. C., 1819 til 34, Professor i det engelske og Lærer i det franske og italienske Sprog.
— 10. Nebelong, N. S., 1851, Architect, const. Bygningsinsp., Lærer ved Kunstacademiet.

I den nyeste Tid maatte nogle af de gamle Huse oppe ved Hjørnet af Vimmelskaftet og Amager Torv vige Pladsen for moderne Forretningsejendomme, men ellers har hele den øvrige Del af Strædet bevaret sit solide gammeldags Præg, idet man ikke har foretaget nævneværdige Forandringer eller pyntet op paa de gamle beskedne Huse, i hvilke Forretningen gaar sin vante Gang

lige saa godt i de høje Stuers Butikslokaler, som i de dybe Kældere.

Om Dagen kan der til Tider være ganske livlig Trafik og Færdsel gennem dette snævre og daarligt brolagte Stræde, men naar Aftenen kommer, ligger det stille hen med hele sin Byhistorie og alle Fortidsminder, og ingen af Strøgets omtumlede Natteravne eller lystige Fættere vil finde paa at bringe Forstyrrelse i den Fred og Stilhed, som da hviler over det gamle Stræde, der ligesom hvisker til de Forbipasserende: „Gaa bare videre, og tænk ikke paa mig og mit grimme Navn, jeg hører Fortiden til og kender ikke Nutiden".

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

„CHRISTIANS KIRKE“

„NYHAVN“

„NIELS HEMMINGSENS GADE“

„KNIPPELSBRO“

„DYVEKES GAARD“

„KJØBMAGERGADE“

„KNABROSTRÆDE“

„VESTERGADE“

„LARSLEJSTRÆDE“

„FARVERGADE“